

УДК 005.342:334.012.61–022.51

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-1.9>

Лукашова Л.В.

доктор економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту,

Київський національний торговельно-економічний університет

АДАПТАЦІЙНІ ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розглянуто поняття адаптації, дано авторське визначення адаптації щодо суб'єктів малого підприємництва, виділено ситуативну та еталонну адаптацію. До адаптаційних домінант розвитку національного малого підприємництва в розрізі ситуативної адаптації віднесено: адаптацію господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва до умов нестабільного економічного середовища; адаптацію малого підприємництва до господарювання в умовах фінансової кризи та адаптацію малого підприємництва до господарювання в умовах пандемії. Обґрунтовано адаптаційні домінанти розвитку національного малого підприємництва в межах еталонної адаптації, а саме: адаптація нормативно-правового забезпечення розвитку малого підприємництва до норм, стандартів та вимог Європейського Союзу; адаптація міжнародного досвіду з кредитування малого підприємництва до особливостей національної економіки; адаптація міжнародного досвіду «економічного прориву» за рахунок суб'єктів малого підприємництва провідних країн світу; адаптація міжнародного досвіду фасилітації розвитку малого підприємництва до українських реалій.

Ключові слова: адаптація, ситуативна адаптація, еталонна адаптація, адаптаційні домінанти, мале підприємство, суб'єкти малого підприємництва.

ADAPTATION DOMINANTS OF NATIONAL SMALL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

Lukashova Liudmyla

Kyiv National University of Trade and Economics

The purpose of this article is the further development of the theory of adaptation, determining the types of adaptation of business entities and substantiation of the adaptation dominants of the development of national small business within the situational and standard adaptation. The article considers the concept of adaptation, gives the author's definition of adaptation in relation to small businesses, highlights the situational and standard adaptation. Situational adaptation should be understood as the process of gaining change by small businesses that allow them to function better in the current environment, achieve economic security and prevent bankruptcy. Standard adaptation (desired state of the system) to the conditions of the external environment, in which the small business entity operates, is to strive to achieve ideal parameters of the state of the system. The adaptation dominants of the development of national small business in terms of situational adaptation include: adaptation of economic activity of small businesses to the conditions of unstable economic environment; The adaptive dominants of the development of national small business within the framework of standard adaptation are substantiated, namely: adaptation of normative-legal provision of small business development to norms, standards and requirements of the European Union; adaptation of international experience in small business lending to the peculiarities of the national economy; adaptation of the international experience of "economic breakthrough" at the expense of small businesses of the world's leading countries; adaptation of the international experience of facilitation of small business development to the

Ukrainian realities. The process of adaptation of the facilitation experience should be preceded by a comparative assessment of the effectiveness of the implemented facilitation measures, which will allow determine their priority and feasibility of implementation in relation to national small businesses. The article examines the adaptive dominants of small business development both from the point of view of a small business entity and from the point of view of state regulatory policy.

Keywords: adaptation, situational adaptation, standard adaptation, adaptation dominants, small business, small business entities.

Постановка проблеми. Мале підприємництво в Україні, як і в більшості країн світу, є найчисленнішим прошарком суб'єктів підприємницької діяльності. Кількість суб'єктів підприємництва, що мають статус малих, перевищує 99% усіх національних суб'єктів підприємницької діяльності [1]. Водночас доцільно зауважити, що вразливість та незахищеність малого підприємництва від негативного впливу чинників зовнішнього середовища та сучасних ризиків кризових ситуацій, таких як фінансова або епідеміологічна криза, зумовлюють необхідність пошуку нових шляхів його розвитку. Зважаючи на вагомість чинників зовнішнього середовища, передусім макросередовища, які спричиняють вплив на господарську діяльність суб'єктів малого підприємництва (СМП), одним із пріоритетних напрямів його розвитку та фасилітації є адаптація до негативного впливу, що має на меті подолання небажаних наслідків та є реакцією на виклики сьогодення, а також адаптація як попереджувальний захід, що передбачає застосування передового світового досвіду та здатна упередити або мінімізувати негативний вплив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвиток теорії адаптації зробили свій внесок такі провідні зарубіжні та вітчизняні вчені, як Я. Кім, В. Гудикунст [2], О. Ареф'єва, С. Ареф'єв, І. Мягких [3], Є. Чиженькова [4], Р. Грінченко [5] та ін. Проте наявний науковий доробок не дає відповіді на питання щодо можливості застосування теорії адаптації в сучасній практиці національного підприємництва, передусім малого, та не визначає адаптаційні домінанти розвитку малого підприємництва в Україні, що й зумовило подальше проведення досліджень в даному напрямі.

Постановка завдання. Метою статі є подальший розвиток теорії адаптації, визначення видів адаптації суб'єктів підприємництва та обґрунтування адаптаційних домінант розвитку національного малого підприємництва в межах ситуативної та еталонної адаптації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Синонімом поняття «адаптація» є «приспособлення» (з латинської *adaptatio* – приспособлення, від *adaptare* – пристосовувати). Спершу це поняття виникло в біології, розповсюдившись у подальшому на інші сфери людської життєдіяльності. До появи адаптації призводить зміна чинників навколишнього середовища, зокрема їх відхилення від норми в той чи інший бік, а в межах випадках і відхилення самих норм. Адаптація – це спосіб відповіді на вплив навколишнього середовища. Особливість застосування поняття «адаптація» в економіці полягає у тому, що адаптації можуть формуватися не лише як реакція на зміну чинників зовнішнього середовища, а також у результаті свідомого наслідування зразкового (еталонного або бажаного) стану. Ефект адаптації проявляється протягом певного проміжку часу, тривалість якого залежить від швидкості зміни стану чинників зовнішнього середовища.

Основна група трактувань поняття адаптації базується на розумінні адаптації як залучення, пристосування діяльності суб'єктів господарювання до ринкових умов. Найбільш емним, на нашу думку, є визначення адапта-

ції, наведене Є.В. Чиженьковою, яка розглядає її як процес пристосування параметрів господарюючих суб'єктів і систем у цілому до нових невизначених умов зовнішнього середовища, що забезпечує підвищення ефективності їх функціонування [4, с. 7]. Також заслуговує на увагу визначення, дане Р.В. Грінченко, який характеризує адаптацію як «...безперервний процес дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства, розроблення та впровадження змін в управлінні організаційно-економічними, правовими, технологічними та соціальними складниками діяльності підприємств для досягнення цільових показників діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємств» [5, с. 151].

У даному разі під адаптацією ми розуміємо процес набуття змін суб'єктами малого підприємництва, які дають їм змогу краще функціонувати в умовах, що склалися, досягати економічної безпеки та запобігати банкрутству. Такий вид адаптації можна визначити як ситуативну адаптацію. Стосовно суб'єктів малого підприємництва чинниками зовнішнього середовища, на які формується адаптація, є група факторів, передусім макросередовища, таких як політичні, економічні, соціальні, демографічні, науково-технічні, правові, природні, культурні тощо. Саме їх комбінація визначає стан зовнішнього середовища в кожен конкретний період часу та умови, в яких доведеться функціонувати суб'єктам підприємництва.

Відповідно до вищевикладеного, визначено адаптаційні домінанти розвитку національного малого підприємництва в розрізі ситуативної адаптації:

1) *Адаптація господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва до умов нестабільного економічного середовища.* Подібна адаптація є звичайним, щоденним процесом, характер якого залежить від комбінації чинників зовнішнього середовища, що динамічно змінюються. Як правило, подібна адаптація не супроводжується радикальними змінами. Стан суб'єктів малого підприємництва, ефективність їхньої господарської діяльності та фінансова стійкість залежать від швидкості їх реакції на зовнішні трансформації, гнучкості, можливості пристосовуватися до змін. Участь державних інституцій у процесі адаптації господарської діяльності СМП до змін у навколишньому середовищі полягає у своєчасному прийнятті відповідних нормативно-правових актів, забезпеченні добросесної конкуренції та рівних умов для всіх без винятку суб'єктів підприємництва.

Зважаючи на негативні тенденції розвитку національного малого підприємництва, адаптація господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва до динамічних змін в оточуючому середовищі вбачається надзвичайно актуальною та своєчасною. Станом на кінець 2019 р. кількість суб'єктів малого підприємництва нараховувала 1 922 978 одиниць, що відповідає 99,04% усіх суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, у т. ч. 96,93% були представлені суб'єктами мікропідприємництва (рис. 1). Проте кількість суб'єктів малого підприємництва у 2019 р. скоротилася на 11,06% порівняно з показником 2010 р. Найменша кількість

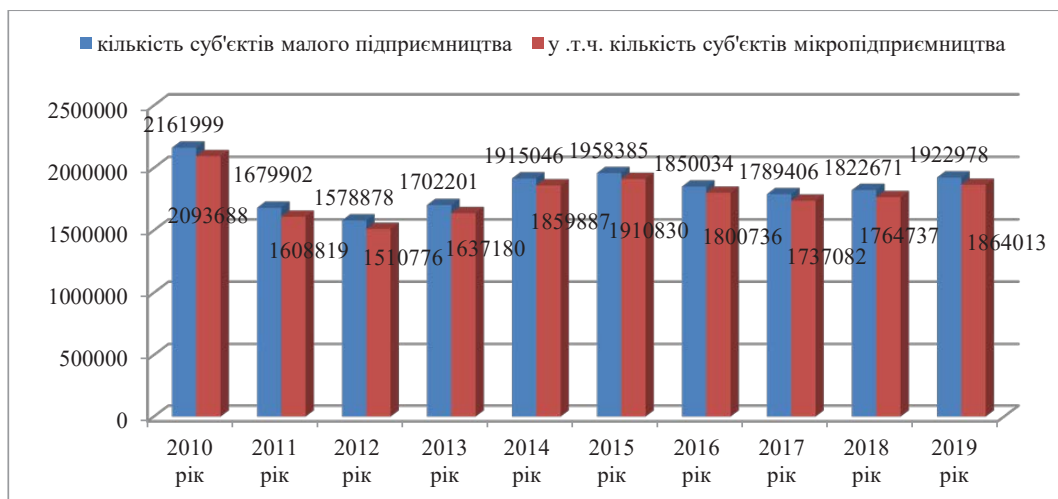

Рис. 1. Кількість суб'єктів малого, у т. ч. мікропідприємництва у 2010–2019 рр. в Україні, одиниць

Джерело: розроблено автором на основі [1]

суб'єктів малого підприємництва за період аналізу спостерігалася у 2012 р. та налічувала 1 578 878 одиниць, що є меншим за показник 2010 р. на 27%.

Одним із проявів адаптації СМП до умов навколишнього середовища є стійка тенденція до спрощення організаційно-правової форми господарювання. Зокрема, у 2019 р. 81,16% суб'єктів малого підприємництва здійснювали господарську діяльність без створення юридичної особи, тобто вибрали організаційно-правову форму господарювання «фізична особа – підприємець» (ФОП) (рис. 2).

Водночас кількість суб'єктів малого підприємництва – ФОП аналогічно до усього загалу СМП також зазнала скорочення за 10 років на 13,53%. У 2019 р. загальна кількість фізичних осіб – підприємців – суб'єктів малого підприємництва в Україні становила 1 560 650 осіб (цей показник відповідає 80,4% усіх суб'єктів підприємницької діяльності), у т. ч.

1 550 633 ФОП були представлені суб'єктами мікропідприємництва, що відповідає 99,36% усіх СМП – ФОП та 79,86% загальної кількості СМП.

Реакцією на виклики зовнішнього середовища є адаптаційні процеси, пов'язані з вибором виду економічної діяльності, що спричинили викривлення структури національних суб'єктів малого підприємництва.

У структурі суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності станом на 2019 р. 43% належить оптовій та роздрібній торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів; 11% – інформації та телекомунікаціям; 7% – професійній, науковій і технічній діяльності; по 6% – промисловості та наданню інших видів послуг (рис. 3). Решта видів економічної діяльності не перевищує 5% у загальній структурі суб'єктів малого підприємництва.

Представлена вище структура повною мірою характеризує популярність окремих видів економічної діяльності

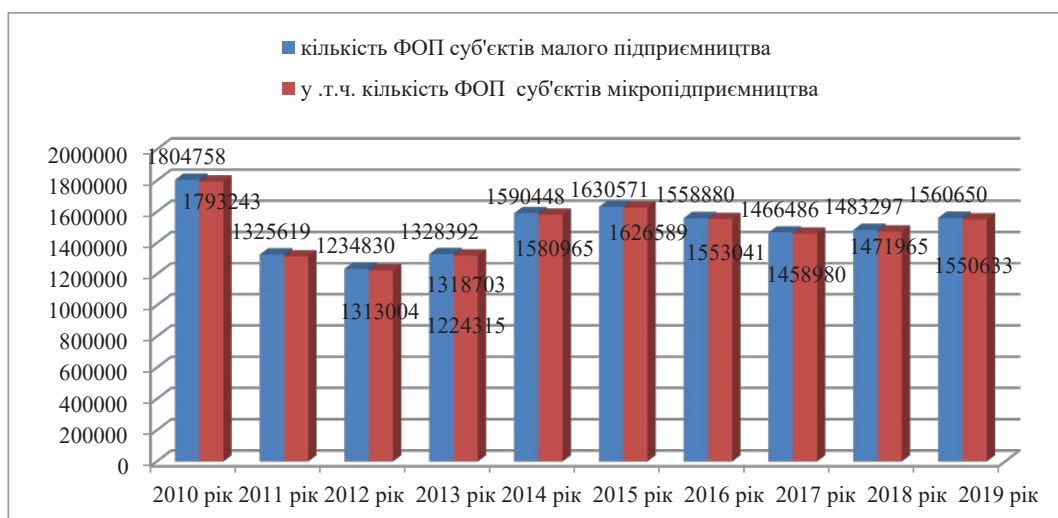

Рис. 2. Кількість фізичних осіб – підприємців – суб'єктів малого та мікропідприємництва в Україні у 2010–2019 рр., одиниць

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Рис. 3. Структура суб'єктів малого підприємництва в Україні за видами економічної діяльності у 2019 р., одиниць, %

Джерело: розроблено автором на основі [1]

серед суб'єктів малого підприємництва, проте не відповідає стратегічним пріоритетам держави, які охоплюють такі види економічної діяльності, як: сільське, лісове та рибне господарство; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; промисловість; професійна, наукова та технічна діяльність; транспорт, складське господарство та кур'єрська діяльність. Чинну структуру суб'єктів малого підприємництва можна вважати незадовільною з погляду державних інтересів, і водночас вона віддзеркалює тенденції, притаманні малому підприємству в більшості країн світу та сформовані під впливом адаптаційних процесів.

Структура суб'єктів мікропідприємництва за видами економічної діяльності є наближеною до структури суб'єктів малого підприємництва, урахувавши той факт, що суб'єкти мікропідприємництва становлять 96,93% усіх СМП, представляючи водночас 96% усіх суб'єктів підприємництва (рис. 4).

Роздрібна та оптова торгівля є переважачим видом економічної діяльності не лише у структурі СМП та суб'єктів мікропідприємництва, а й у структурі СМП – ФОП. Чисельність зайнятих працівників у роздрібній та оптовій торгівлі у 2019 р. становила 732 571 особу, що відповідало 47% загальної кількості ФОП – СМП (рис. 5).

2) *Адаптація малого підприємництва до господарювання в умовах фінансової кризи.* Така адаптація, як правило, є радикальною, антикризовою та терміною. Об'єктивною необхідністю адаптації суб'єктів малого підприємництва до фінансової кризи та запобігання їх банкрутству є скорочення чисельності найманих працівників, зниження рівня заробітної плати, збереження штату працівників шляхом надання їм неоплачуваних відпусток. Фінансова криза продукує реалізацію СМП антисоціальних заходів та зниження стандартів життя населення. Водночас у період фінансової кризи уряди

країн рідше вдаються до адаптаційних заходів щодо суб'єктів малого підприємництва внаслідок дефіциту державного бюджету та необхідності охоплення заходами більшої частини суб'єктів підприємництва.

3) *Адаптація малого підприємництва до господарювання в умовах пандемії.* Альтернативні варіанти адаптаційних заходів СМП: відмова від залучення сторонніх фахівців (наприклад, від зовнішніх консультантів); проведення переговорів із постачальниками та фіксація боргів у межах товарних кредитів; залучення додаткових партій товарів за окремими кредитними лімітами; формування запасів; переведення більшості працівників на дистанційну роботу; ініціація надання відпусток; підтримання постійного зв'язку з кредиторами; акумулювання коштів на виплату заробітної плати; зниження заробітної плати топ-менеджерам (орієнтовно на 50%); розроблення та дотримання чітких санітарних норм роботи в умовах пандемії та карантину; зміщення пріоритетів збутової системи в бік онлайн-продаж; формування системи кур'єрської доставки товарів тощо. Адаптаційні заходи державних інституцій: надання допомоги роботодавцям із часткового безробіття; надання фінансової допомоги; зниження податкового тиску, забезпечення податкових преференцій; запровадження мораторію на проведення податкових перевірок СМП; запровадження мораторію на здійснення заходів державного нагляду; відтермінування сплати окремих видів податків (податку на землю, податку на нерухомість тощо). (Наприклад, під час карантину Німеччина скерувала 37% ВВП на фінансування масштабних програм економічної підтримки суб'єктів підприємництва. Скасовано оподаткування прибутку для фізичних осіб та підприємців до кінця 2020 р. Суб'єктам мікропідприємництва надано право подати заяву на отримання фінансової допомоги у розмірі 9–15 тис євро

Рис. 4. Структура суб'єктів мікропідприємництва в Україні за видами економічної діяльності у 2019 р., одиниць, %

Джерело: розроблено автором на основі [1]

впродовж трьох місяців. На виплату прямих субсидій ФОП та суб'єктам мікропідприємництва буде надано 10 млрд євро. Також ужито заходи щодо пільгових умов отримання кредитів та оформлення короткострокових трудових договорів. [6])

Слід зауважити, що адаптаційні домінанти розвитку малого підприємництва розглянуто як із погляду суб'єкта малого підприємництва, так і з погляду державної регуляторної політики.

Під впливом чинників зовнішнього середовища та адаптації до них у суб'єкта підприємництва виникає прагнення досягти ідеальних параметрів стану сис-

теми. У такому разі відбувається адаптація еталонного зразка (бажаного стану системи) до умов зовнішнього середовища, в якому функціонує суб'єкт підприємництва. Із метою досягнення бажаного стану системи формується програма адаптаційних заходів. Таку адаптацію можна назвати еталонною. Прикладами еталонної адаптації є варіанти застосування передового міжнародного досвіду розвитку малого підприємництва, зокрема у тій його частині, що стосується нормативно-правового забезпечення, надання фінансово-кредитних послуг, здійснення «економічного прориву», фасилітації тощо.

Рис. 5. Структура суб'єктів малого підприємництва фізичних осіб – підприємців за видами економічної діяльності в Україні у 2019 р., одиниць, %

Джерело: розроблено автором на основі [1]

1) *Адаптація нормативно-правового забезпечення розвитку малого підприємництва до норм, стандартів та вимог Європейського Союзу* [7].

Адаптація національного нормативно-правового забезпечення до норм і стандартів міжнародного права, зокрема до стандартів ЄС, здійснюється шляхом удосконалення національного законодавства, укладання або приєднання до міжнародних договорів. Адаптація законодавства є складником інтеграційних процесів, а також передумовою гармонізації національного законодавства. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС вимагає урахування структури європейського законодавства, до складу якої входять: Угода про заснування Європейського співтовариства вугілля і сталі 1951 р., Угода про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р., Угода про заснування Європейського Співтовариства з атомної енергії 1957 р.; директиви, положення та нормативні правові акти, що ухвалюються компетентними органами ЄС; міжнародні угоди ЄС; рішення суду ЄС [8].

2) *Адаптація міжнародного досвіду з кредитування малого підприємництва до особливостей національної економіки*. Адаптації, в першу чергу, потребує процес розроблення та впровадження програм мікрокредитування на рівні регіонів. Банківська система в Україні характеризується обмеженим асортиментом кредитних послуг. Пропозицію послуг мікрокредитування можна збільшити шляхом взаємодії банків та небанківських фінансово-кредитних установ. Така кооперація є привабливою для банків унаслідок низького рівня витрат на створення інфраструктури для фінансових операцій та невисокого ступеня репутаційного ризику [9]. Перспективним є розвиток експрес-кредитування, що стрімко розвивається в країнах ЄС, зокрема у Чехії. Під час адаптації досвіду експрес-кредитування до українських фінансово-кредитних установ варто враховувати можливість накопичення ними кредитних історій позичальників. Зважаючи на досвід європейських країн, безумовно, необхідною є адаптація спеціальних методів забезпечення погашення кредитів (використання кредиторами негативних санкцій замість застави, тобто гарантії погашення кредиту надає соціальне середовище).

3) *Адаптація міжнародного досвіду «економічного прориву» за рахунок суб'єктів малого підприємництва провідних країн світу*. Зокрема, вбачається доцільною адаптація досвіду здійснення «економічного прориву» тих країн, де основною рушійною силою були суб'єкти малого підприємництва. Вивчення досвіду «економічного прориву» Китаю, Індії та Японії дало змогу дійти висновку, що повною мірою використати їхній досвід в Україні неможливо внаслідок істотних відмінностей культури, традицій, менталітету тощо. З-поміж зазначених країн непридатним для застосування в Україні є досвід Японії та Індії. На користь застосування досвіду Китаю у вітчизняній практиці говорить низка спільних рис, притаманних обома країнам, передусім значна частка аграрного складника в економіці та переважання у структурі суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Основними складниками, що створять умови для «економічного прориву» української економіки, на нашу думку, є:

– Розширення та удосконалення програм державної фінансово-кредитної підтримки підприємництва у пріоритетних для України секторах економіки, передусім у сільському господарстві. Збільшення обсягів державного фінансування в межах заявлених програм.

– Збільшення обсягів інвестицій у проведення досліджень для потреб агросектору.

– Забезпечення цільового адресного фінансування в рамках програм державної підтримки суб'єктів підприємництва, удосконалення системи моніторингу та контролю над цільовим використанням коштів.

– Запровадження податкових преференцій для суб'єктів підприємництва, які здійснюють господарську діяльність у стратегічно важливих для України секторах економіки, а також для тих, що працює у сільській місцевості. Надання податкових канікул новоствореним СМП протягом першого року їх існування незалежно від виду економічної діяльності. Зниження загального рівня податкового навантаження на суб'єктів підприємництва, в першу чергу, за рахунок зниження ставки податку на прибуток. Зниження рівня оподаткування суб'єктів підприємництва, що мають приріст кількості новостворених робочих місць у кожному звітному періоді.

– Запровадження субсидій на отримання ліцензій та патентів для СМП.

– Удосконалення нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності, зокрема законодавчих актів, що стосуються СМП.

– Дольова участь держави у страхуванні ризиків суб'єктів підприємництва від можливих збитків у процесі здійснення ними господарської діяльності.

– Подальше спрощення умов ведення господарської діяльності суб'єктів підприємництва, що передбачає: спрощення процедури державної реєстрації; спрощення доступу суб'єктів підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів; зменшення кількості дозволів для започаткування та здійснення підприємницької діяльності; спрощення процесу здійснення експортно-імпортних операцій, зокрема скорочення тривалості, зменшення кількості та зниження рівня складності митних процедур, пов'язаних з оформленням вантажів та перетином ними державного кордону, удосконалення процедури здійснення міжнародних платежів; запровадження мораторію на проведення перевірок суб'єктів підприємництва на етапі започаткування та становлення господарської діяльності, зменшення кількості державних інституцій, що виконують функцію контролю над здійсненням господарської діяльності суб'єктами підприємництва.

– Залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання державних замовлень.

– Розроблення та запровадження національної програми фасилітації розвитку національного малого підприємництва.

4) *Адаптація міжнародного досвіду фасилітації розвитку малого підприємництва до українських реалій* [10]. Адаптацію досвіду фасилітації розвитку малого підприємництва слід проводити з урахуванням національних особливостей країни його застосування, наявності спільних рис у культурі, традиціях, менталітеті, а також ролі та місця малого підприємництва у структурі економіки. Процесу адаптації досвіду фасилітації повинна передувати порівняльна оцінка ефективності реалізованих фасилітаційних заходів, яка дасть змогу визначити їх пріоритетність та доцільність запровадження стосовно національних суб'єктів малого підприємництва.

Висновки з проведеного дослідження. Діагностика наукових підходів до визначення поняття «адаптація» дала змогу виділити такі види адаптації, як ситуативна та еталонна. Під ситуативною адаптацією слід розуміти

процес набуття змін суб'єктами малого підприємництва, які дають їм змогу краще функціонувати в умовах, що склалися, досягати економічної безпеки та запобігати банкрутству. Адаптація еталонного зразка (бажаного стану системи) до умов зовнішнього середовища, в якому функціонує суб'єкт малого підприємництва, полягає у прагненні досягти ідеальних параметрів стану системи. Адаптаційними домінантами розвитку національного малого підприємництва в розрізі ситуативної адаптації є: адаптація до умов нестабільного зовнішнього середовища та до господарювання в умовах кризи

(фінансової, епідеміологічної тощо). Адаптаційними домінантами розвитку національного малого підприємництва в межах еталонної адаптації визначено: адаптацію нормативно-правового забезпечення до норм, стандартів та вимог ЄС; адаптацію міжнародного досвіду з кредитування малого підприємництва до особливостей національної економіки; адаптацію міжнародного досвіду «економічного прориву» за рахунок суб'єктів малого підприємництва провідних країн світу; адаптацію світової практики фасилітації розвитку малого підприємництва до українських реалій.

Список використаних джерел:

1. Офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Kim Y. (2005). Gudykunst W. Adapting to a New Culture: An Integrative Communication Theory. Theorizing about Intercultural Communication. Thousand Oaks – California: SAGE Publications. P. 375–400.
3. Арефьева О., Арефьев С., Мягих І. Теоретичне підґрунтя формування адаптивного управління змінами потенціалу підприємства. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2018. Вип. 5(10). URL: <http://am.eor.in.ua/index.php/>
4. Чиженкова Е.В. Формирование экономического механизма адаптации хозяйствующего субъекта к рыночной среде : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 «Экономическая теория». Москва, 2006. 24 с.
5. Грінченко Р.В. Економіка підприємства та просторово-кластерний бізнес. *Економічний простір*. 2017. № 123. С. 144–154.
6. Еро О. Як врятувати малий бізнес в умовах карантину? URL: <https://delo.ua/opinions/jak-vrjatuвати-malij-biznes-v-umovah-karantinu-367890/>
7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Перелік актів законодавства України та acquis Європейського Союзу у пріоритетних сферах адаптації, чинний документ № 1629⁶-IV у поточній редакції від 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629%D0%B1-15>
8. Прилипчук О.В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. *Державне будівництво*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_1_28
9. Труш І.Є. Міжнародний досвід з кредитування малого підприємництва та його адаптація до особливостей національної економіки. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2013. № 4. С. 104–107.
10. Лукашова Л.В. Мале підприємництво: методологія та практика фасилітації розвитку : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 448 с.

References:

1. Site of State Statistics Service of Ukraine (2021). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 10 March 2021). (in Ukrainian)
2. Kim, Y. (2005). Gudykunst, W. (ed.). Adapting to a New Culture: An Integrative Communication Theory. Theorizing about Intercultural Communication. Thousand Oaks – California: SAGE Publications, pp. 375–400. (in English)
3. Arefieva O., Arefiev S., Miahkykh, I. (2018). Teoretychne pidgruntia formuvannia adaptivnoho upravlinnia zminamyu potentsialu pidpryemstva [Theoretical basis for the formation of adaptive management of changes in the potential of the enterprise]. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Serii «Ekononika»*, 5(10). Retrieved from: <http://am.eor.in.ua/index.php/> (accessed 5 March 2021). (in Ukrainian)
4. Chyzenkova, E.V. (2006). Formuvannia ekonomichnoho mekhanyzmu adaptatsii hospodariuuchoho subiekta do rynkovoho seredovysheha [Formation of the economic mechanism of adaptation of the economic entity to the market environment]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.01 «Ekononichna teoriia». Moscow, 24 p. (in Russian)
5. Hrinchenko, R.V. (2017). Ekonomika pidpryemstva ta prostоровo-klasternyi biznes [Enterprise economics and spatial cluster business]. *Ekononichniy prostir*, 123, 144–154. (in Ukrainian)
6. Ero O. Yak vriatuvaty maliy biznes v umovakh karantynu? Retrieved from: <https://delo.ua/opinions/jak-vrjatuвати-malij-biznes-v-umovah-karantinu-367890/> (accessed 25 June 2020). (in Ukrainian)
7. Pro Zahalnodержavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu. Perelik aktiv zakonodavstva Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu u priorytetnykh sferakh adaptatsii [About the National program of adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union. List of acts of legislation of Ukraine and the European Union in priority areas of adaptation] № 1629⁶-IV vid. 04.11.2018 p. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629%D0%B1-15> (accessed 12 September 2020). (in Ukrainian)
8. Prylypchuk, O.V. (2015). Problemy adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva YeS [Problems of adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation]. *Derzhavne budivnytstvo*, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_1_28 (accessed 10 September 2020). (in Ukrainian)
9. Trush, I.Ye. (2013). Mizhnarodnyi dosvid z kredyтуvannia maloho pidpryemnytstva ta yoho adaptatsiia do osoblyvostei natsionalnoi ekonomiky [International experience in small business lending and its adaptation to the peculiarities of the national economy]. *Derzhava ta rehiony. Ser.: Ekonomika ta pidpryemnytstvo*, 4, 104–107.
10. Lukashova, L. (2019). Male pidpryemnytstvo: metodologiya ta praktyka fasylytatsiyi rozvytku: monografiya [Small business: methodology and practice of development facilitation: monograph]. Kyiv: KNTEU. (in Ukrainian)